बालमोदिनी

अर्ज्यतां गुणोत्कर्षः

● (सं०) कुलशेखरः

कश्चन राजा । तस्य ऐश्वर्यम् अपारम् । अनेकविधानि रत्नानि, मौक्तिकानि, वज्रवैडूर्यादीनि च तेन सङ्गृहीतानि आसन् । एतादृशी अपारा सम्पत्तिः जगति अन्यस्य कस्यापि सविधे नास्ति इति चिन्तनम् आसीत् तस्य । अतः अतिथिभ्यः तां सम्पत्तिं साभिमानं दर्शयति स्म सः ।

अपारमूल्यवती सा सम्पत्तिः भूमेः अन्तः निर्मिते विशिष्टे रक्षागृहे स्थाप्यते स्म । तस्य गृहस्य रक्षणाय एकं सैन्यदलमेव नियुक्तम् आसीत् राज्ञा ।

कदाचित् कश्चन संन्यासी राजप्रासादम् आगतवान् । राजा तं यथोचितं सत्कृत्य प्रसङ्गवशात् स्वस्य सम्पत्तेः विषयमपि अवदत् । तदा संन्यासी अवदत् - ''अमूल्या सम्पत्तिः अस्ति किं तव ? ताम् अहं द्रष्टुम् इच्छामि'' इति ।

राजा संन्यासिनं सम्पत्तिगृहं प्रति अनयत् । सम्पत्तेः प्रदर्शनाय सः स्वहस्तेन एकं दीपं गृहीतवान् आसीत् । दीपप्रकाशे रत्नमौक्तिकादीनि विशेषतः प्रकाशन्ते स्म । राजा सर्वाणि अपि एकैकशः अदर्शयत् । संन्यासी कुतूहलेन सर्वम् अपश्यत् । राजा तु एकैकमपि कदा कुतः प्राप्तम् इति, तस्य वैशिष्ट्यं किम् इति च विस्तरेण वर्णयन् आसीत् ।

तावता संन्यासी हठात् राज्ञः हस्ते स्थितं दीपं मुखवायुना निर्वापितवान् । तस्मात् तत्र सर्वत्र अन्धकारः प्रसृतः । संन्यासी राजानम् अपृच्छत् - ''इदानीं किमर्थं भवतः रत्नमौक्तिकादीनि न प्रकाशन्ते ?'' इति ।

''दीपः निर्विण्णः । अतः तानि न दृश्यन्ते । मम भटाः इदानीम् अन्यं दीपम् आनयन्ति । तदा एतानि प्रकाशयिष्यन्ते'' इति अवदत् राजा ।
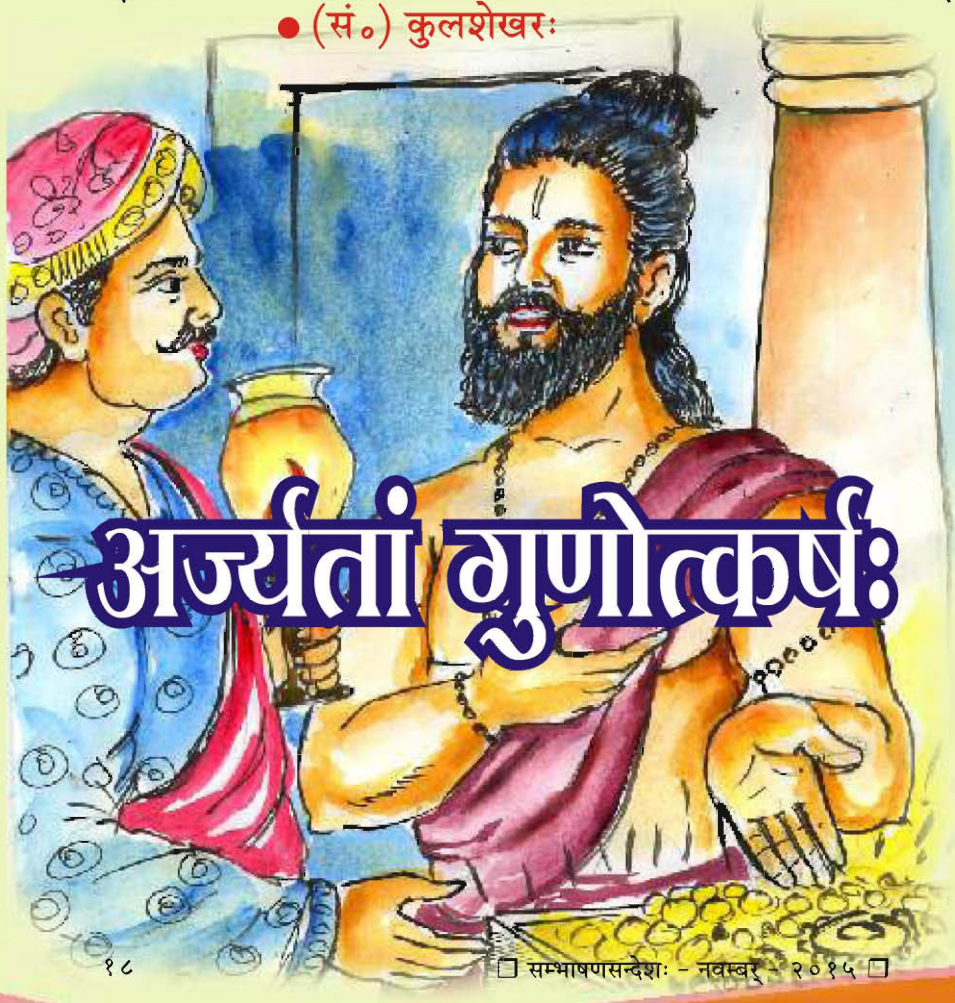
''राजन् ! दीपप्रकाशस्य अभावे तु रत्नमौक्तिकादीनां महामूल्यता अपि अकिञ्चित्करी । यथा दीपः सर्वप्रकाशकः तथा भवति आत्मविकासः गुणोत्कर्षः च । तस्य सम्पादनाय वर्धनाय च प्रयासः करणीयः । गुणोत्कर्षस्य अभावे न कापि सम्पत्तिः उपकाराय भवति । सम्पत्तिः अस्थिरा । अद्य या अस्ति सा अग्रे कदाचित् विनष्टा भवेत् । किन्तु गुणोत्कर्षः तु शाश्वतः । सर्वोपकारकं तम् अर्जयितुं विकासयितुं च विशेषप्रयासः भवतु'' इति अवदत् संन्यासी ।